

ARCHEOLOGIE EN
BOUWHISTORIE

Gemert-Bakel, Handel Kernplan MFA

Archeologische begeleiding conform
protocol proefsleuvenonderzoek

BAAC rapport A-12.0307

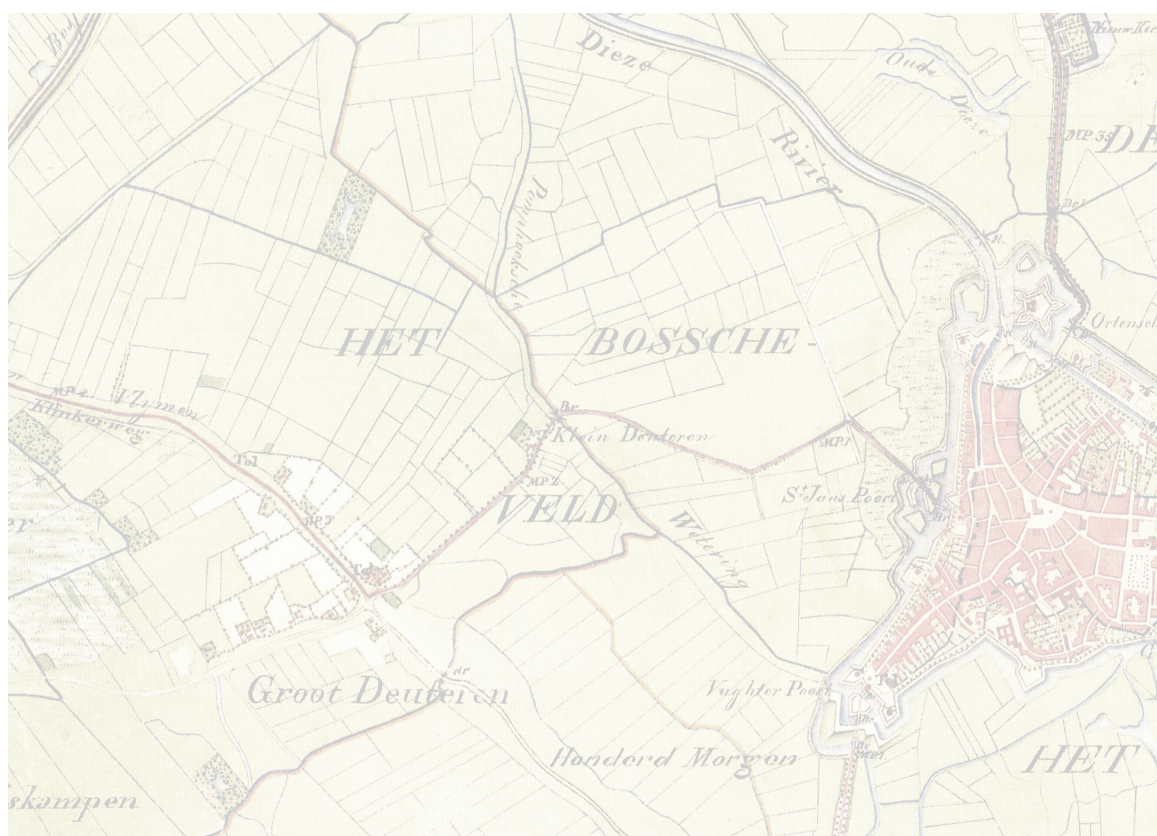
mei 2013

Auteur:

drs. S.A.L. Peters

Status:

Definitief

Colofon

ISSN	1873-9350
Redactie:	Drs. J.R. Mooren
Auteur:	Drs. S.A.L. Peters
Fotografie:	Drs. S.A.L. Peters Drs. M. Tolboom Drs. W. Kemme
Veldwerk:	Drs. S.A.L. Peters Drs. M. Tolboom Drs. W. Kemme
Vondstdeterminatie:	Drs. S.A.L. Peters
Tekeningen:	Drs. M. Leenders
Copyright:	Gemeente Gemert-Bakel/ BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Gemeente Gemert-Bakel en/of BAAC bv te 's-Hertogenbosch.

BAAC bv

Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Bergsingel 81-85
7411 CN Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 618 430
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

	■ Samenvatting	7
1	■ Inleiding	9
	1.1 Aanleiding	9
	1.2 Ligging en aard van het terrein	10
	1.3 Administratieve gegevens	11
2	■ Onderzoekskader	13
	2.1 Landschappelijke achtergrond	13
	2.2 Historische achtergrond	15
	2.3 Archeologische achtergrond	16
	2.4 Onderzoeksvragen	18
	2.5 Werkwijze	21
3	■ Resultaten	23
	3.1 Bodemopbouw	23
	3.2 Sporen	24
	3.3 Vondsten	25
4	■ Synthese, waardering en advies	27
	4.1 Synthese	27
	4.2 Waardering	27
	4.3 Advies	28
5	■ Literatuur en bronnen	31
6	■ Lijst van afbeeldingen	33
	■ Bijlagen	35
	- Bijlage 1 Onderzoeksvragen uit het programma van eisen	37
	- Bijlage 2 Sporenlijst	43

Samenvatting

In opdracht van Gemeente Gemert-Bakel heeft BAAC bv (*onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie*) te 's-Hertogenbosch een Begeleiding conform protocol Proefsleuvenonderzoek in plangebied Kernplan MFA te Handel, gemeente Gemert-Bakel uitgevoerd. Dit onderzoek vond plaats op 19 en 20 september 2012. De aanleiding hiervoor was de voorgenomen realisatie van onder meer een gemeenschapshuis. Tijdens de begeleiding werden twee werkputten en een korte sleuf aangelegd. De aangetroffen muurresten en sporen zijn onderdeel van bebouwing uit de late 19^e en 20^e eeuw. Oudere sporen ontbreken. Alhoewel niet geheel uitgesloten kan worden dat zich elders op het terrein oudere sporen in de bodem bevinden lijkt dit gezien het geheel ontbreken van archeologische indicatoren niet waarschijnlijk maar kan niet uitgesloten worden. Er zijn geen sporen gevonden die in relatie te brengen zijn met de hoeve Handel en de huiskapel uit de late-middeleeuwen of nieuwe tijd.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In opdracht van Gemeente Gemert-Bakel heeft BAAC bv (*onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie*) te 's-Hertogenbosch een Archeologische Begeleiding conform protocol Proefsleuvenonderzoek uitgevoerd in plangebied Kernplan MFA te Handel, gemeente Gemert-Bakel. Dit onderzoek vond plaats op 19 en 20 september 2012. Het veldteam bestond uit een projectleider, een veldarcheoloog en een kraanmachinist.

De Gemeente Gemert-Bakel is voornemens om in het plangebied onder meer een gemeenschapshuis te realiseren. Onderdeel van dit plan is de sloop van de bestaande bebouwing en nieuwbouw. Bij deze werkzaamheden kunnen eventuele archeologische resten verdwijnen.

Het plangebied ligt voor een groot deel in een zone met een hoge archeologische verwachting (historische dorpskern) en een kleiner deel ligt in een zone met een middelhoge archeologische verwachting (westzijde plangebied). Ten zuiden van het plangebied stond vanaf de 13^e eeuw de hoeve Handel, en ten noorden in ieder geval vanaf de 14^e eeuw een kapel. De hoeve was van oorsprong eigendom van de Duitse Orde. De oudste kaart van het plangebied dateert uit 1832. In het plangebied stonden toen enkele gebouwen. Wanneer deze gebouwd werden is niet bekend. In 2010 werd een bureau- en booronderzoek uitgevoerd waarbij geen archeologische indicatoren werden aangetroffen.¹

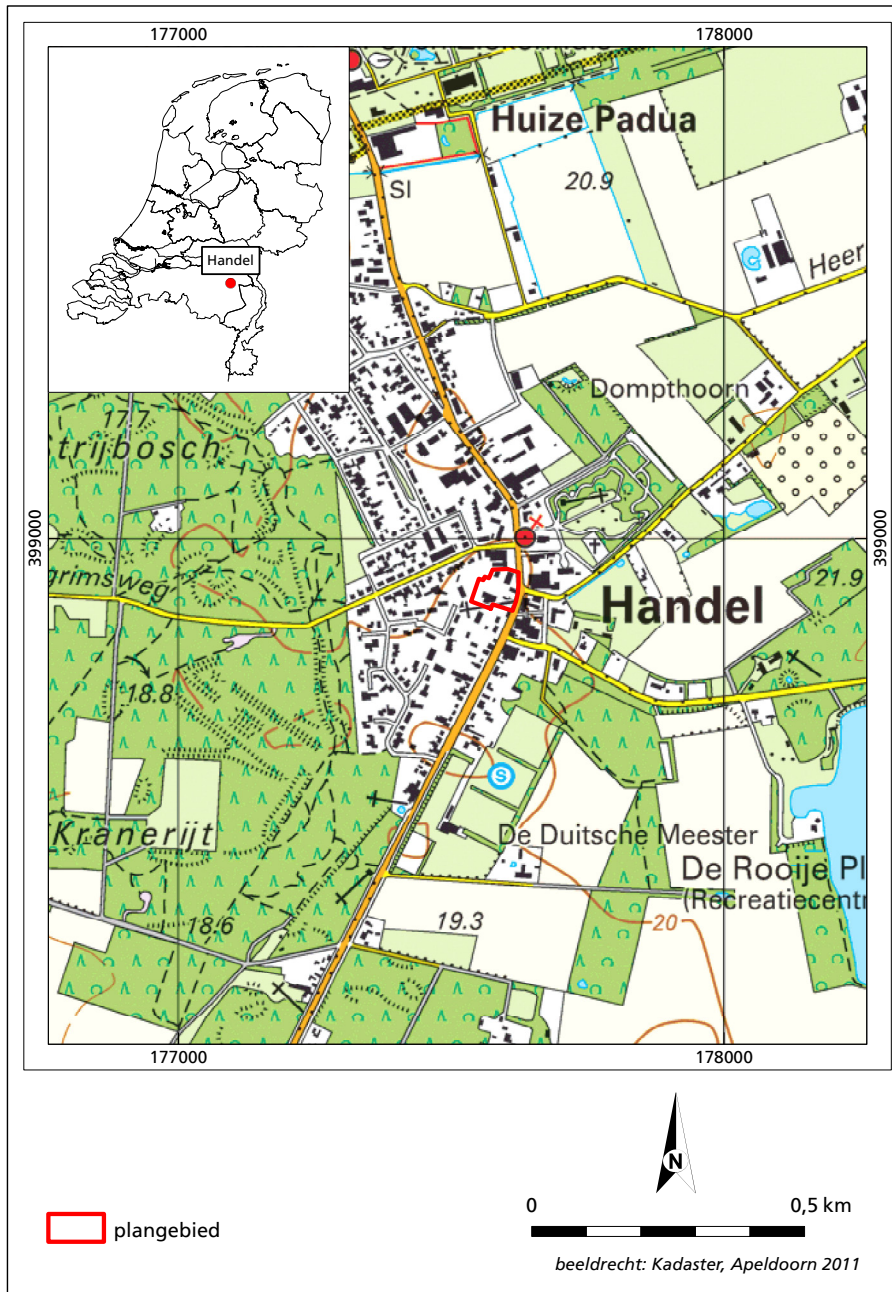
Op grond van de middelhoge en hoge verwachting en de mogelijke aanwezigheid van structuren die te relateren zijn aan de hoeve Handel heeft de gemeente Gemert-Bakel besloten tot het laten uitvoeren van een vervolgonderzoek. Vanwege de aanwezige bebouwing en bestrating in het plangebied was een regulier vooronderzoek voorafgaand aan de nieuwbouw praktisch niet realiseerbaar.² Daarom is gekozen voor een Archeologische Begeleiding conform protocol Proefsleuvenonderzoek met de mogelijkheid eventueel aanwezige resten volledig te documenteren. De archeologische begeleiding heeft plaatsgevonden tijdens en na de sloop van de in het plangebied aanwezige gesloopte panden. Het doel is het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde verwachting, die gebaseerd is op het bureauonderzoek.

1 Exaltus & Orbons 2010.

2 Selectiebesluit gemeente Gemert-Bakel archeologie Handel MFA Handel d.d. 8 juni 2010 6 PvE Handel Kernplan MFA, gemeente Gemert-Bakel sept. 2012 SRE Milieudienst is voor het protocol PvE gecertificeerd door KIWA .

1.2 Ligging en aard van het terrein

Het plangebied ligt in de historische kern van Handel en wordt aan de noordzijde begrensd door de Pelgrimsweg en aan de oostzijde door de Onze Lieve Vrouwestraat. Aan de zuid- en westzijde grenst het aan belendende percelen. De oppervlakte van het gebied bedraagt circa 1 hectare. Tot de sloop stonden hier woningen en schuren, de rest van het terrein was in gebruik als tuin.

Afb. 1 Locatie plangebied

1.3 Administratieve gegevens

Onderzoekgegevens

Type onderzoek	Begeleiding conform protocol Proefsleuvenonderzoek
Datum veldwerk	19-20 september 2012
Uitvoerder	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch 073 – 613 6219
Projectleider	S.A.L. Peters s.peters@baac.nl
BAAC-rapport	A-12.0307
Opdrachtgever	Gemeente Gemert-Bakel Postbus 10000 5420 DA Gemert
Bevoegde overheid	Mevr. V. Jolink Postbus 10.000 5420 DA Gemert Tel. 0492-378919 vanessa.jolink@gemert-bakel.nl
Beheer documentatie	Heden: BAACbv Na deponering: Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant Waterstraat 20 Postbus 90151 5200 's-Hertogenbosch

Locatiegegevens

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Gemert-Bakel
Plaats	Handel
Toponiem	Kernplan MFA
Kaartblad	52A
Oppervlakte plangebied	Circa 1 ha.
Oppervlakte onderzoeksgebied	Een oppervlakte van circa 3800 m ² zal worden gesloopt en plaats maken voor nieuwbouw met een schoolplein (fase 1). De rest van het plangebied (fase 2) wordt later ontwikkeld. Bij de begeleiding in fase 1 is een oppervlakte van circa 55m ² onderzocht.
RD-coördinaten	X1: 177528, Y1: 398968 X2: 177607, Y2: 398983 X3: 177516, Y3: 398915 X4: 177616, Y4: 398870
Status gemeentelijke beleidskaart	Plangebied aan de Pelgrimsweg/Onze Lieve Vrouwestraat: Westelijk deel gebied met een middelhoge archeologische verwachting, oostelijk deel gebied met een hoge archeologische verwachting.

Gegevens Archis

Onderzoeksmeldingsnummer	53642
Periode(s)	Nieuwe tijd

2 Onderzoekskader

2.1 Landschappelijke achtergrond³

Het onderzoeksgebied bevindt zich in een plangebied dat qua geologie in grote mate beïnvloedt wordt door de in de ondergrond aanwezige breuken. Het gebied behoort tot de Peelhorst, een gebied dat in tegenstelling tot de oostelijk gelegen Centrale Slenk niet daalt. In het westen wordt de Peelhorst begrensd door de Peelrandbreuk. Deze breuklijn bevindt zich op drie kilometer ten westen van het plangebied. Binnen de Peelhorst bevinden zich nog een aantal breuken.

De geologie van de gemeente Gemert-Bakel wordt in belangrijke mate bepaald door de aanwezigheid van de Peelrandbreuk, die van zuidoost naar noordwest door de gemeente loopt. Handel wordt doorsneden door de breuk van Handel-West, een secundaire breuk van de Peelrandbreuk. Ten westen van deze tektonische breuklijn ligt de relatief laaggelegen Roerdalslenk en ten oosten van de breuklijn ligt het relatief hooggelegen Peelblok. Deze breuklijn ligt pal ten oosten van het plangebied.⁴

In het plangebied en omgeving is gedurende het midden-pleistoceen door een voorloper van de Maas een dik pakket grove zanden en grinden afgezet. Deze afzettingen worden gerekend tot de Formatie van Beegden (de vroegere Formatie van Veghel). De basis hiervan bevindt zich ter plaatse van het plangebied op minder dan twee meter beneden maaiveld. Binnen het plangebied is dekzand aanwezig, al is het pakket hier relatief dun (minder dan twee meter).

De geomorfologische kaart van Nederland geeft aan dat de onderzoekslocatie zich op een „plateau-achtige horst met rivierafzettingen aan het oppervlak” bevindt (code 4F2). De geomorfologische kaart geeft binnen het plangebied geen stuifzand aan. Dit stuifzand komt wel buiten het plangebied voor in de vorm van lage en hoge landduinen met bijbehorende vlakten en laagtes. Op het AHN kaartbeeld is duidelijk te zien dat het oostelijk deel van het plangebied aanmerkelijk hoger ligt dan het westelijke deel.

Het plangebied zelf is niet bodemkundig gekarteerd. De omliggende gebieden buiten de bebouwde kern zijn gekarteerd als hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ21g, VII). Zwarte enkeerdgronden zijn zandgronden met een niet-vergraven, dikke humushoudende bovengrond (Aa-horizont van minimaal 50 centimeter dik). Deze dikke humushoudende bovengrond wordt ook wel een plaggendek of esdek genoemd. Dit esdek is ontstaan door het eeuwenlang opbrengen van plaggen vermengd met potstalmest op de akkers. De plaggen werden gestoken op nabij liggende gras-, bos of heidepercelen en in de potstal geworpen om de uitwerpselen van het vee op te vangen. Vaak werd ook het nederzettingsafval vermengd met de plaggen, waardoor in esdekken vaak „mestaardewerk”

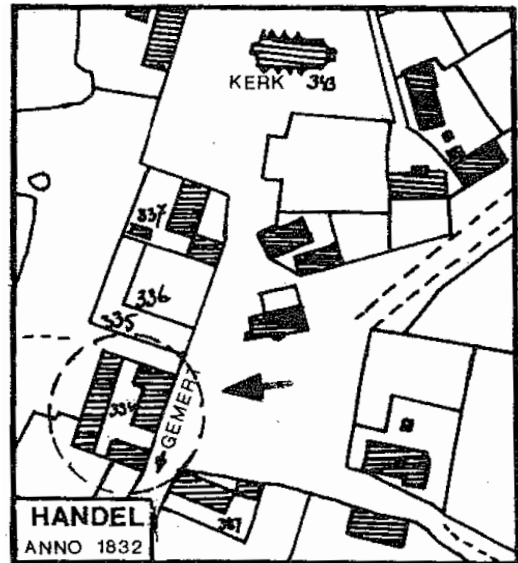
³ Ontleend aan Bosman 2012.

⁴ Exaltus & Orbons 2010.

voorkomt. De plaggen werden met de uitwerpselen en het nederzettingsafval vervolgens als mest op de akkers gebracht.

Afb. 2 Hoeve Handel omstreeks 1920.

Afb. 3 Handel centrum, omstreeks 1832. Detail kadastraal minuutplan. Omcirkeld is de hoeve Handel.

Afb. 4 Detail van het kadastraal minuutplan uit 1832 met in rood aangegeven het plangebied.

2.2 Historische achtergrond⁵

Vermoedelijk gaat de geschiedenis van Handel terug tot de beginjaren van de aanwezigheid van de Duitse Orde, die hier de hoeve Handel bezat. Deze behoorde waarschijnlijk tot het erfdeel van Rutger van Gemert en gaat terug tot het begin van de 13^e eeuw. De hoeve op dit ordegoed "Haenle" was van een respectabele omvang. Uit de periode dat de Duitse Orde de Vrije Heerlijkheid Gemert nog deelde met de Heren van Gemert kennen we als president-schepenen van het rechtsgebied van de orde een zekere Everardt van Hanel, de vermoedelijke bewoner van het goed in "Haenle". Nog meer houvast biedt het feit dat de kapel werd gebouwd op het grondgebied van de hoeve, en dat noch de bisschop van Luik, noch de aartsdiaken van Kempenland daar enige macht of zeggenschap bezat. De Duitse Orde had al vanaf het begin van de 13^e eeuw van de paus het recht verworven om volledig autonoom, dus zonder tussenkomst of goedkeuring van de bisschop, kerken en kapellen te stichten en die met eigen priesters te bedienen. De kapel moet dus zijn gebouwd en ingericht als een eigen kapel van de orde, toegewijd aan Maria, de patrones van de orde. Een charter uit 1368 is de eerste (bekende) geschreven bron die de aanwezigheid van de Mariadevotie bevestigt. In het bewuste charter schenkt Everardt van Haenle aan de commandeur van Gemert 1 pont jaergheldts met de bepaling dat deze: *'(...) het voirsegde pont wenden ende keren sal in eeren ende oirbaer Onser Vrouwe te Haenle. (...)*' In een oorkonde van 2 januari 1391 wordt voor het eerst expliciet melding gemaakt van de Kapel. De kapel is daarin de plaats van handeling voor de afwikkeling van een schil met betrekking tot een stuk gemene grond: *'(...) in capella de Ghemert fratrum Hospitalis Beate Marie Jerosolymitani, dicte diocesis.'* Ten tijde van de oorkonde bewoonde de orde nog niet het kasteel te Gemert, ze resideerde dus nog in Handel, en de Gemertse kerk is pas vijftig jaar later gebouwd. Dat hier de Gemertse kruiskapel wordt bedoeld is uitgesloten daar deze eigendom was van de Van Gemerts. Volgens de regels van de orde moest ieder ordehuis een eigen kapel of kerk hebben.

Op 10 september 1459 verhef de landcommandeur van Alden Biesen, Matthijs van der Straten, de Handelse Kapel tot een zelfstandig rectoraat. Alles wijst erop dat het oorspronkelijke „Goed Handel" in de middeleeuwen zowel kapel als hoeve zal hebben omvat. De markante boerderij, die in carrévorm was gebouwd, werd gesloopt in 1965 om plaats te maken voor de huidige panden aan de Onze Lieve Vrouwestraat 38 t/m 42a. De gebouwen vormden een gesloten complex met twee en oudtijds vermoedelijk drie poortdoorgangen (afb. 2 en 3). Een poort was gericht op het oosten (langs de straatkant) en een bevond zich aan de noord- en een aan de zuidkant. De boerderij zoals die er gestaan heeft tot 1965 had kenmerken van een vroege langgevelboerderij met een L-vormige uitbouw van het woondeel.

De kapel, of kerk is ontstaan uit een huiskapel. Verwacht wordt dat een bijbehorend "residentieel" gebouw van de Duitse Orde (volgens de bronnen de "de grote zaal"), tussen de kerk en de hoeve Handel gestaan zou hebben, dus precies binnen het plangebied (afb. 4). Dat geldt ook voor eventuele andere gebouwen van de Duitse Orde in Handel. Deze gebouwen- of delen daarvan kunnen zich eveneens binnen het plangebied bevonden hebben

5 Ontleend aan Bosman 2012.

(ter hoogte van het huidige schoolgebouw en de Bron). De Hoeve, zoals die gesloopt werd in 1965, lag iets ten zuidwesten van het plangebied (westelijk deel zie onderstaande afbeeldingen, perceel 334). Bij sloop en nieuwbouw van historische gebouwen in Handel heeft nooit archeologisch of bouwhistorisch onderzoek plaatsgevonden, ook zijn er geen waarnemingen bekend uit Archis. Bijzonder is dat Handel het oudste Maria-bedeivaartsoord in Noord-Brabant is. Maria was de beschermvrouwe van de Duitse Orde. Ook de hoeve zelf heeft tot in de jaren '30 van de 20^e eeuw jaren onderdak geboden aan pelgrims. De oudste plattegrond van Handel is het Kadastraal Minuutplan uit 1832 (afb. 3 en 4). Op deze kaart staan de hoeve Handel en de kerk, voorheen kapel, aangegeven. Tussen de hoeve en de kerk bevinden zich drie percelen. Op perceel 337 staan drie gebouwen. Over de oorsprong van deze panden zijn geen gegevens voorhanden. Ze werden na 1832 afgebroken en de vroegere locaties bevinden zich binnen het plangebied.

De meeste gehuchten in de omgeving van Handel liggen langs een stelsel van noord-zuid gerichte, doorgaande routes met een hoge, minimaal middeleeuwse, ouderdom. Een eerste route loopt vanuit Bakel -via Gemert- naar Erp en Veghel, een tweede vanuit Gemert -via Handel- naar Boekel. De eerstgenoemde route volgt in grote lijnen de Peelrandbreuk, die de laaggelegen centrale slenk scheidt van de hooggelegen Peelhorst. Haaks op de Peelrandbreuk vinden we een heel stelsel van kleinere beken die afwateren op de beekdaloverstromingsvlakte. Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Gemert-Bakel heeft het plangebied aan de Pelgrimsweg/ Onze Lieve Vrouwenstraat middelhoge (westelijk deel) tot hoge archeologische verwachting.

2.3 Archeologische achtergrond⁶

Karakteristiek voor de archeologie van de gemeente Gemert-Bakel als archeologische microregio, is dat het zich vooralsnog kenmerkt door twee chronologisch gescheiden bewoningsperiodes: de middeleeuwen en de steentijd. De oudste sporen stammen uit het midden-paleolithicum. Het gaat om losse vuurstenen werktuigen van jagers/verzamelaars. Ook uit het mesolithicum zijn vindplaatsen bekend zoals de vindplaatsen Het Witven, Esdonk en Helmondsepad. Vindplaatsen uit deze periode kenmerken zich door concentraties kleine vuursteenafslagen en kleine haardplaatsjes. Mogelijk rond de overgang van het 5de met het 4^e millennium v. C. trokken de eerste landbouwers het gebied binnen. Het bos werd gerooid om plaats te maken voor nederzettingen en akkers. De nederzettingen waren niet permanent, maar verplaatsten zich over het landschap wanneer de grond uitgeput raakte (de zogenaamde "zwervende erven"). Deze prehistorische boeren vestigden zich op de hogere en drogere delen van het landschap, tevens de meest vruchtbare. Door de hoge grondwaterstand was het grootste deel van het landschap trouwens ongeschikt voor bewoning. Alleen in een brede strook langs de Peelrandbreuk lag een aantal in het pleistoceen opgestoven dekzandruggen die ook in de winter voldoende droog bleven. De permanente bewoning bleef beperkt tot deze "droogte-eilanden". Beekdalen en overstromingsgebieden werden hooguit gebruikt als hooiland, voor het kappen van hout en voor de

6 Ontleend aan Bosman 2012.

jacht en visvangst. Alleen de grootste eilanden werden in gebruik genomen. Pas in de loop van de 12^e/ 13^e eeuw, toen de grondwaterstand begon te dalen, kwam verandering in deze situatie. Toen werden ook de kleinere donken in gebruik genomen. Bovendien werden in die periode, door een verandering in de bedrijfsvoering waarbij de nadruk kwam te liggen op de veeteelt, ook de lagere gronden in gebruik genomen als grasland. De nederzettingen verplaatsten zich naar de randen van de droogte-eilanden en lagen nu zowel in de nabijheid van de akkers als van de weilanden.

In de directe omgeving van het plangebied zijn twee archeologische onderzoeken uitgevoerd. In 2003 werden door Archol proefsleuven gegraven op circa 400 meter ten noordoosten van het plangebied. Hier kwam een esdek aan het licht en een aardewerkscherf uit de 14^e tot 17^e eeuw.⁷ In 2009 werd door BAAC een proefsleuvenonderzoek gedaan op 200 meter ten noordoosten van het plangebied. Bij dit onderzoek werden alleen (sub)recente greppels aangetroffen.⁸

In het plangebied werd in 2009 door Archeopro een booronderzoek uitgevoerd.⁹ In geen van de 30 boringen werd een intacte podzolbodem of een esdek aangetroffen. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Wel is in het bureauonderzoek een gespecificeerde verwachting opgesteld per periode:

Vroege Prehistorie: In het plangebied komen landschapstypen voor die gradiëntsituaties kennen, namelijk een scherpe overgang van een hoog (oostzijde plangebied) naar een laaggelegen zone (westzijde plangebied). Op de overgangen van hoog naar laag en van nat naar droog kunnen resten van tijdelijke kampplaatsen aangetroffen worden. Conform de gespecificeerde verwachting geldt er een middelhoge trefkans voor resten van vindplaatsen bestaande uit (jacht) kampjes uit de steentijd.

Late Prehistorie: Voor deze periode heeft vooral de westzijde van het plangebied een lage verwachting. Indien deze sporen uit deze periode worden aangetroffen zal het gaan om sporen van bewoning en eventueel infrastructuur zoals ontginningsporen. Deze kunnen bestaan uit spitsporen, greppels, kuilen en karrensporen.

Romeinse tijd: Voor deze periode heeft vooral de westzijde een lage verwachting. Indien deze sporen uit deze periode worden aangetroffen zal het gaan om sporen van bewoning.

Middeleeuwen en nieuwe tijd: Voor deze periode geldt een hoge verwachting. Het plangebied, met name westelijk deel, ligt in de oude kern van Handel. Verwacht worden resten van de oude hoeve Handel met huiskapel, waarvan de vroegste resten gedateerd worden in de vroege 13^e eeuw samenhangend met de stichting van de hoeve en kapel door de Duitse Orde. Volgens de Vereniging Kempen en Peelland (AVKP) was deze kapel de voorloper van de huidige kerk. Deze oude kapel was onderdeel van een gebouwgroep, bestaande uit een residentie met kapel en bijbehorende hoeve. Het hoofgebouw lag ten zuiden van het plangebied.

7 Heirbaut 2004.

8 Veenstra 2009.

9 Exaltus & Orbons 2010.

2.4 Onderzoeksvragen

Voor het onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:¹⁰

Algemeen:

1. *Zijn er archeologische resten (sporen, structuren, vondsten) in de bodem aanwezig, of zijn er aanwijzingen dat deze hier verwacht (hadden) mogen worden?*
2. *Indien het onderzoek geen archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert, welke verklaring is hiervoor dan te geven? Is er (bijvoorbeeld) sprake van: aantoonbare afwezigheid van bewoning en / of actief landgebruik, verstoring van antropogene aard, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door bodem-processen, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door werk(methodiek)- of weersomstandigheden?*

Gaafheid en conservering van de vindplaatsen:

1. *In welke lagen, zones of gebieden bevinden zich gave en goed geconserveerde archeologische resten of waar zijn ze te verwachten?*
2. *Wat is de mate van conservering en gaafheid van de archeologische resten?*

Perioden en sites:

1. *Indien er archeologische resten aanwezig zijn, kunnen er binnen de vindplaats aparte sites onderscheiden worden, en zo ja, op welke gronden?¹¹*
2. *Kunnen deze in verband gebracht worden met structuren horend bij de kapel en hoeve Haenle en mogelijk andere historisch (on)bekende gebouwen/bouwwerken al dan niet in bezit van de Duitse Orde? Graag beargumenteerd beantwoorden.*
3. *Zijn er sporen en of resten die duiden op de Maria verering in het gebied?*
4. *Wat is de begrenzing en de ruimtelijke spreiding, zowel in horizontale als verticale zin, van de sites en wat is de onderlinge samenhang?*

10 PVE Handel Kernplan MFA, gemeente Gemert-Bakel sept2012 SRE Milieudienst is voor het protocol PVE gecertificeerd door KIWA.

11 Met vindplaats wordt in algemene zin bedoeld een locatie waar sporen of vondsten aangetroffen zijn. Onder site wordt hier verstaan een clustering van structuren, sporen en vondsten die in tijd, ruimte en complextype bij elkaar horen. Sites kunnen zich op meerdere niveaus manifesteren (bijvoorbeeld nederzetting, erf, individueel gebouw). Op het laatste niveau kan beter van structuren of fenomenen gesproken worden.

5. *Wat is per archeologische site in het onderzoeksgebied:*
 - a. *de ligging (inclusief diepteligging) en begrenzing*
 - b. *de geologische en/of bodemkundige eenheid*
 - c. *de omvang (inclusief verticale dimensies)*
 - d. *aard /complex type / functie*
 - e. *de samenstelling van de archeologische resten (grondsporen en mobilia)*
 - f. *de vondst- en spoordichtheid*
 - g. *de stratigrafie*
 - h. *de ouderdom, periodisering, typechronologische classificatie*

6. *Zijn er aanwijzingen voor agrarische en/of ambachtelijke activiteiten? Zo ja, waaruit blijkt dat en welke kenmerken zijn hieraan naar analogie van vraag 3 aan te geven? Is er een relatie met de hoeve Haenle te leggen?*

7. *Kunnen meerdere bewoningsfasen onderscheiden worden? Zo ja, in welke mate zijn deze aaneensluitend?*

8. *Wat is er te zeggen over de mogelijke aanwezigheid van archeologische resten buiten het plangebied en welke aanbevelingen kunnen er worden gedaan ten aanzien van de omgang daarmee in de toekomst?*

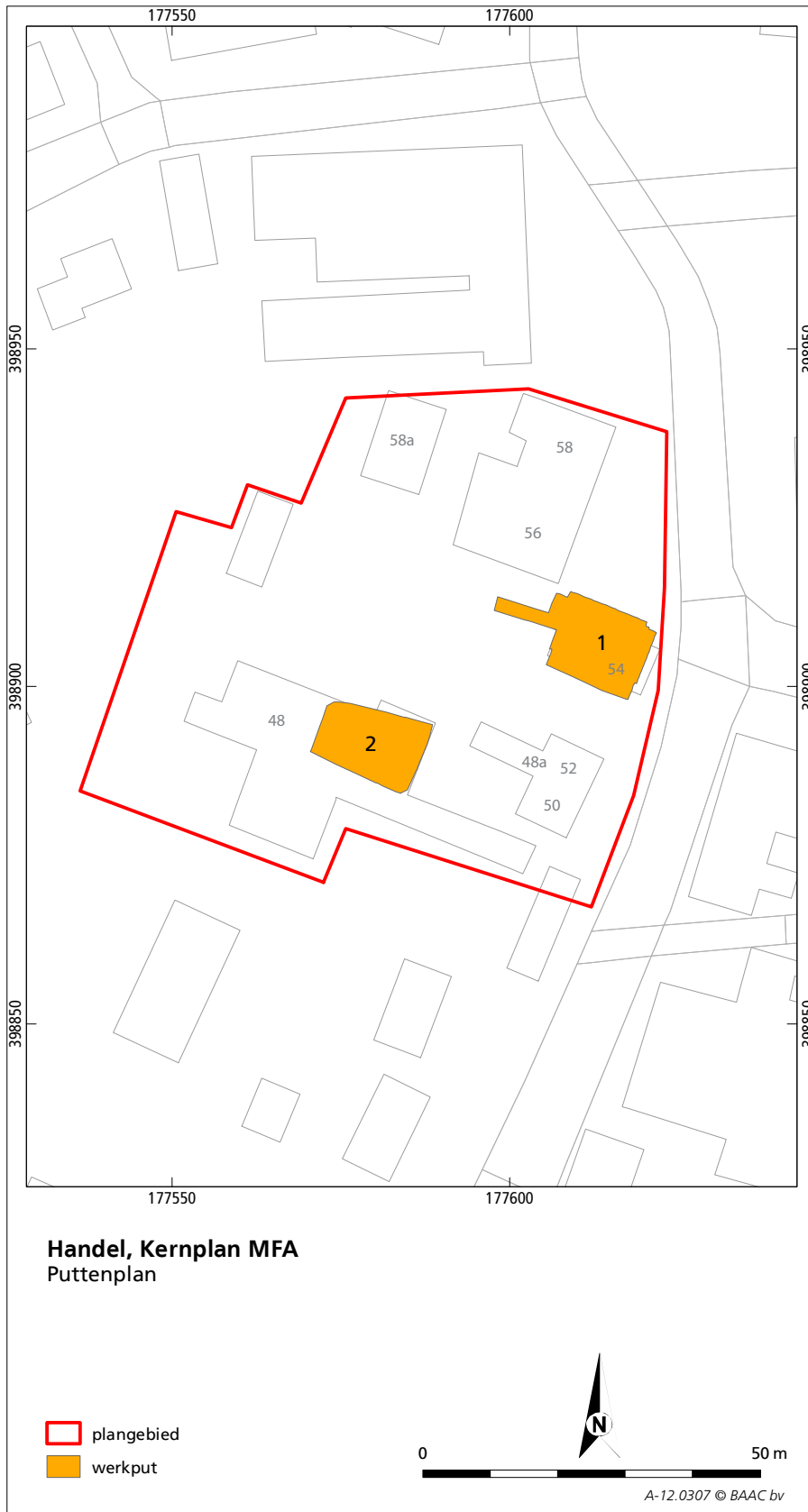
Landschap en bodem:

1. *Wat is de fysieklandschappelijke ligging van de sites (geologie, bodemkunde, geomorfologie, afstand tot water, reliëf)?*

2. *Wat is de paleo-ecologische context van het onderzoeksgebied? Liggen in de omgeving locaties die voor pollenanalyse bemonsterd kunnen worden?*

3. *Kan aan de hand van archeologisch vondstmateriaal uit het esdek een uitspraak worden gedaan over de ouderdom en/of de vorming van dit esdek?*

3. *Welke postdepositionele processen hebben zich afgespeeld en wat is het effect daarvan?*

Afb. 5 Handel Kernplan MFA. Puttenplan.

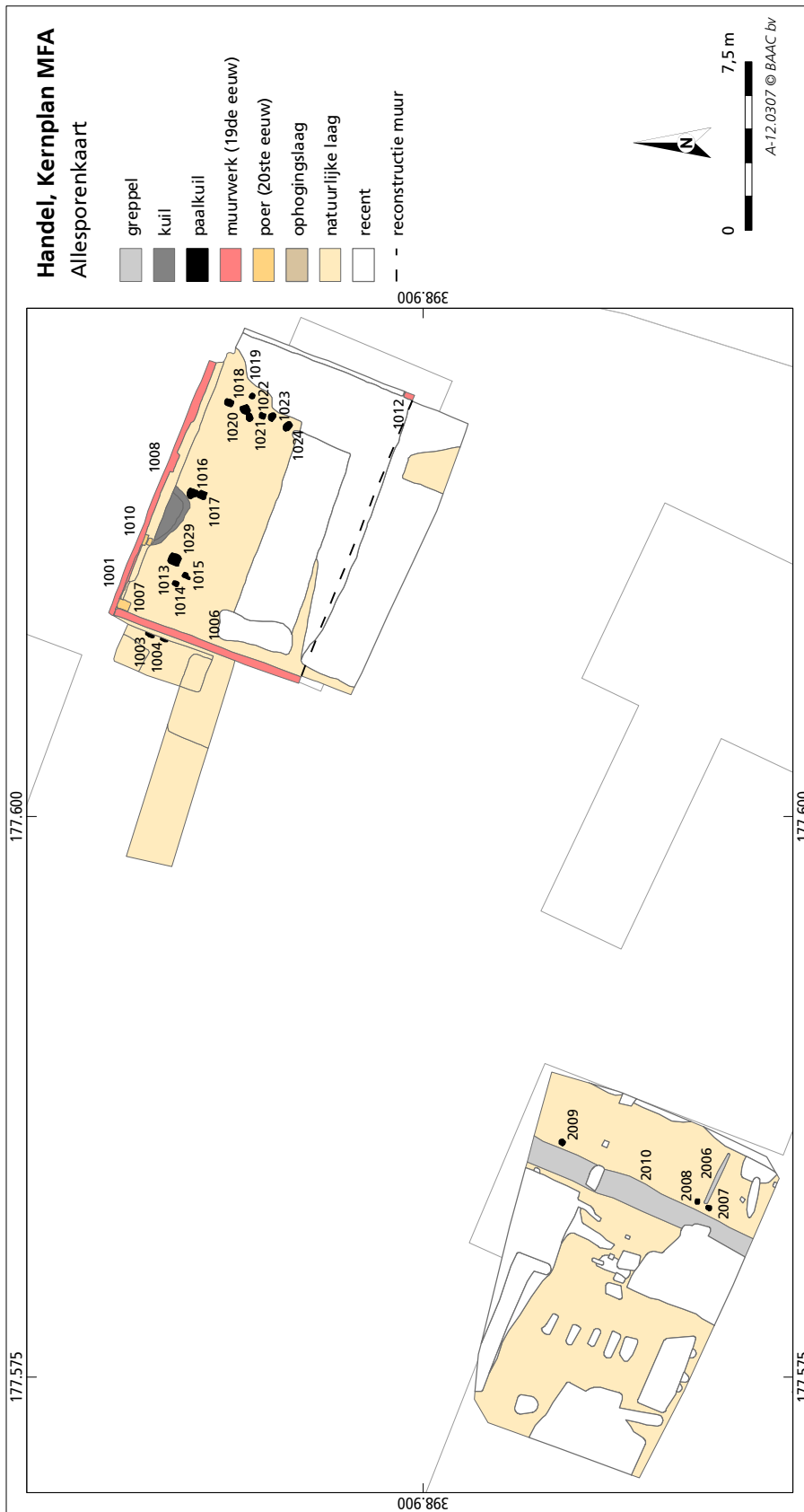
2.5 Werkwijze

In het plangebied stonden voor aanvang van de sloopwerkzaamheden zeven gebouwen; Onze Lieve Vrouwestraat 48, 50, 52, 54, 56, 58 en 58a. Voor aanvang van het onderzoek waren de nummers 48, 50, 52, 54 en 58a tot aan het maaiveld gesloopt. Ter plaatse van de gesloopte panden Onze Lieve Vrouwestraat 50 en 52 waren drie diepe kelders aanwezig uit de tweede helft van de 20^e eeuw. Bij de bouw van de kelders is een groot deel van de ondergrond op deze locatie verstoord. Bij het verwijderen van deze kelders zou de ondergrond nog verder verstoord worden. Door de bevoegde overheid is daarom besloten om deze locatie niet verder te onderzoeken. De ondergrond ter plaatse van het pand nummer 58a was bij de sloopwerkzaamheden verstoord zodat hier geen onderzoek meer mogelijk was. De panden met huisnummer 56 en 58 waren bij aanvang van het onderzoek niet gesloopt.

De begeleiding vond plaats op twee door de bevoegde overheid daarvoor aangewezen locaties; ter plaatse van de gesloopte bebouwing Onze Lieve Vrouwestraat 48 (werkput 1) en 54 (werkput 2). Daarnaast is voor aanvullende informatie een uitbreiding aangelegd ten westen van nr. 48.

De omvang van put 1 komt overeen met het grondplan van het gesloopte pand Onze Lieve Vrouwestraat 48. Er is één vlak aangelegd met een oppervlakte van 4,80 bij 5,20 meter. Bij de aanleg van de put zijn de funderingen van het gesloopte gebouw schoongemaakt en bouwhistorisch onderzocht. De uitbreiding aan de westzijde van werkput 1 had een lengte van 4,00 meter en een breedte van 1,00 meter. Er is een profiel gedocumenteerd. De sporen, coupes en profielen zijn op schaal 1:20 getekend.

De breedte van put 2 komt overeen met het grondplan van de gesloopte bebouwing. Er is één vlak aangelegd met een oppervlakte van 6,00 bij gemiddeld 4,20 meter. Sporen en coupes zijn digitaal ingemeten. Er zijn geen profielen getekend omdat deze tot op het opgravingsvlak verstoord waren.

Afb. 6 Handel Kernplan MFA.
Alle sporenkaart.

3 Resultaten

3.1 Bodemopbouw

De natuurlijke ondergrond in het plangebied, de C-horizont, bestaat uit matig fijn zand, met in werkput 2 plaatselijk grof zand en grind. In geen van beide werkputten zijn resten van een podzolbodem of een intact esdek aangetroffen. In de sleuf aan de westzijde van werkput 1 bevond zich op de natuurlijke ondergrond, de C-horizont, een pakket donkerbruin humeus zand. De grens tussen deze twee tekent zich scherp af en fragmenten machinaal gevormde baksteen wijzen er op dat dit pakket uit de 19^e of 20^e eeuw dateert. In werkput 2 was de bodem tot op de C-horizont recent verstoord.

Afb. 7 Werkput 1 Onze Lieve Vrouwestraat 54.

3.2 Sporen

In werkput 1 zijn de funderingen van het vroegere pand Onze Lieve Vrouwestraat 54 vrijgelegd (afb. 5 en 6). In de funderingen zijn twee of drie bouwfases onderscheiden. Het oudste muurwerk bestaat uit een steens dikke fundering op een funderingsvoet met twee of drie versnijdingen. Het metselwerk bestaat uit handgevormde bakstenen en kalkmortel. De fundering van de noordgevel staat op een kuil waaruit een scherp industrieel wit aardewerk afkomstig is. Hieruit kan opgemaakt worden dat het muurwerk niet ouder is dan het tweede kwart van de 19^e eeuw. In een later stadium zijn aan de binnenzijde van dit muurwerk twee poeren van machinale baksteen gemetseld. Dit muurwerk is te dateren vanaf het begin van de 20^e eeuw. De voorgevel van het pand heeft in de loop van de tijd een nieuwe fundering van beton gekregen. Binnen de funderingen is een vlak aangelegd ter hoogte van de natuurlijke ondergrond. In de natuurlijke ondergrond zijn enkele paalsporen aan het licht gekomen die bij dit gebouw horen. In enkele paalkuilen bevonden zich nog houtresten. Mogelijk

Afb. 8 Werkput 1 Onze Lieve Vrouwestraat 54, uitbreiding.

maakten deze palen onderdeel uit van binnenwanden van de woning. Uit een van de kuilen is een scherp industrieel wit aardewerk afkomstig die wijst op een datering in de 19^e of 20^e eeuw. Een deel van de natuurlijke ondergrond is recent verstoord. Om beter zicht te krijgen op de bodemopbouw is aan de westzijde van werkput 1 een korte uitbreiding aangelegd. In het profiel van deze put was te zien dat de bovengrond hier bestaat uit een pakket donkerbruin zand waarin enkele fragmenten machinale baksteen gevonden zijn uit de late 19^e of 20^e eeuw. In de natuurlijke ondergrond zijn geen sporen aangetroffen.

In werkput 2 is een vlak aangelegd onder de moderne funderingen van het voormalige gebouw. In de natuurlijke ondergrond zijn een greppel, een smal greppeltje en drie paalsporen uit de 19^e of 20^e eeuw aangetroffen en een aantal recente verstoringen. De greppel heeft een noord-zuid oriëntatie. De breedte bedraagt 0.90 meter. Vermoedelijk komt deze greppel overeen met de perceelsgrens die op het kadastraal minuutplan van 1832 is weergegeven. De fragmenten machinale baksteen in de vulling wijzen er op dat deze greppel in de late 19^e of 20^e eeuw gedempt moet zijn. Naast de greppel zijn drie paalkuilen gevonden waarin mogelijk palen van een afrastering hebben gestaan. De fragmenten cement in de vulling wijzen op een datering vanaf het begin van de 20^e eeuw.

Afb. 9 Werkput 2 Onze Lieve Vrouwestraat 48.

3.3 Vondsten

Bij het onderzoek is zowel in een paalkuil als in een kuil in werkput 1 een scherp industrieel wit aardewerk aangetroffen. Deze twee scherven dateren uit de 19^e of 20^e eeuw. In de greppel in werkput 2 zijn enkele fragmenten machinale baksteen gevonden en in de paalsporen bij deze greppel fragmenten cement. De baksteenfragmenten dateren uit de late 19^e of 20^e eeuw, de fragmenten cement vanaf het begin van de 20^e eeuw.

4 Synthese, waardering en advies

4.1 Synthese

Bij het onderzoek zijn geen vindplaatsen aangetroffen uit de prehistorie of de Romeinse tijd.

Op basis van de beschikbare historische gegevens zouden er in het plangebied resten van de middeleeuwse hoeve Handel of daarmee samenhangende structuren verwacht kunnen worden. Op de oudste plattegrond van deze locatie uit 1832 zijn aan de Onze Lieve Vrouwestraat een perceel met twee gebouwen en een kleiner gebouwtje weergegeven. Alhoewel de opgravingsputten gedeeltelijk zijn aangelegd ter plaatse van deze vroegere gebouwen zijn hiervan geen sporen teruggevonden. Vermoedelijk waren deze gebouwen niet diep gefundeerd en zijn de funderingen bij de sloop in de 19^e eeuw verwijderd. Bij het onderzoek zijn alleen resten blootgelegd van het pand Onze Lieve Vrouwestraat 54 dat na 1832 gebouwd werd.

Samenvattend kan gesteld worden dat bij de begeleiding geen archeologische resten zijn aangetroffen die ouder zijn dan de 19^e eeuw. Omdat het om een groot terrein gaat en slechts op twee plaatsen werkputten en een uitbreiding zijn aangelegd kan niet worden uitgesloten dat zich elders op het terrein oudere archeologische sporen in de bodem bevinden.

4.2 Waardering

Volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie moet een vindplaats, in dit geval sporen van het dorp Handel, op een drietal waarden gewaardeerd worden (zie onderstaande tabel). Bij een waarderingsscore van 5 of meer op fysieke kwaliteit is een vindplaats behoudenswaardig. Bij een lagere score op deze waarde moet gekeken worden naar de inhoudelijke kwaliteit van deze vindplaats. Moet een van de criteria voor deze waarde 'hoog' gescoord worden dan is de vindplaats alsnog behoudenswaardig.

Voor de onderhavige vindplaats worden de meeste criteria laag tot gemiddeld gescoord. De vindplaats is gedeeltelijk verstoord en afgedekt door een modern ophogingspakket. De gaafheid en conservering zijn daarmee laag. Sporen uit de 19^e en 20^e eeuw worden in dorpscontexten vaker aangetroffen. De perceelsgrens en de resten van het pand Onze Lieve Vrouwestraat 54 zijn bekend van plattegronden uit de 19^e en 20^e eeuw en leveren geen nieuwe wetenschappelijke informatie op. De zeldzaamheid en informatiewaarde kan daarmee als laag worden ingeschat. De ensemblewaarde wordt als gemiddeld ingeschat omdat er sprake is van een samenhang van deze vindplaats met de historische dorpskern van Handel.

Handel, Kernplan MFA. Archeologische waarderingstabel volgens KNA 3.2				
Vindplaats 1: Dorpskern				
Waarden	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord		
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid			x
	Conservering			x
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			x
	Informatiewaarde			x
	Ensemblewaarde		x	
	Representativiteit	N.v.t.		

Waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA, versie 3.2.

4.3 Advies

Het onderzoek heeft één vindplaats opgeleverd; sporen van het dorp Handel. Deze sporen zijn niet behoudenswaardig. Er zijn geen resten van een podzolbodem of een intact esdek aangetroffen. De onderzochte delen van het terrein zijn bovendien sterk verstoord door graafwerkzaamheden in de afgelopen decennia. Op basis van deze gegevens is de verwachting dat in het zuidoostelijk deel van het plangebied ter plaatse van de vroegere percelen Onze Lieve Vrouwestraat 48, 48a, 50, 52 en 54 geen behoudenswaardige archeologische sporen meer aangetroffen zullen worden. Ter plaatse van nummer 58a kon geen onderzoek meer plaatsvinden door verstoringen tijdens de sloopwerkzaamheden en ter plaatse van de nummers 56-58 kon geen onderzoek plaatsvinden omdat deze panden nog niet gesloopt waren.

Uit het booronderzoek kan worden opgemaakt dat de bodem in het hele plangebied tot een diepte van circa 80 centimeter verstoord is. Bovendien werden er geen archeologische indicatoren aangetroffen. Op basis van de tijdens het booronderzoek en de begeleiding verzamelde gegevens is de verwachting dat ook ter plaatse van de percelen Onze Lieve Vrouwestraat 56 en 58 geen behoudenswaardige archeologische sporen zullen worden aangetroffen. In overleg met de Bevoegde Overheid is daarom besloten om deze sloopwerkzaamheden niet verder te begeleiden.

Bovenstaand advies vormt een zogenaamd selectieadvies. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemverstorende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten. Het selectieadvies dient namelijk eerst beoordeeld te worden door de bevoegde overheid wat uiteindelijk leidt tot een selectiebesluit.

Hoewel getracht is een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethoden, kan de aanwezigheid van archeologische sporen of resten nooit volledig worden uitgesloten in de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen. BAAC bv wil er daarom op wijzen dat men bij bodemverstorende activiteiten alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en

grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij de Minister (in de praktijk de RCE) conform artikel 53 van de Monumentenwet 1988.

5 Literatuur en bronnen

Literatuur

Bosman, J., 2012: *Archeologisch Programma van Eisen. Archeologische Begeleiding conform protocol Proefsleuvenonderzoek. Handel Kernplan*, Gemeente Gemert-Bakel.

Exaltus R., J. Orbons, 2010: MFA, *Handel Gemeente Gemert-Bakel. Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O); Bureauonderzoek en karterend booronderzoek*. ArcheoPro Archeologisch rapport nr. 1045. Maastricht.

Heirbaut, E.N.A., 2004: *Waarderend archeologisch onderzoek te Handel, Rector van de Laarschotlaan. Archol-rapport 27*. Den Haag.

Lathouwers, P., 1999: *De Hoeve Handel*. In: *Gemerts Heem*. Nr. 4. Gemert.

Lathouwers, P., 2005: *Kerk en bedevaart in Handel*. Gemert.

Veenstra, M.E., 2009: *Handel Pastoor Castelijnsstraat Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*. BAAC rapport A-09.0083. 's-Hertogenbosch.

Kaartmateriaal

ANWB, 2004: *Topografische atlas Noord-Brabant (1:25.000)*, Den Haag.

6 Lijst van afbeeldingen

Tekeningen:

Anoniem: afb. 2 (Coll. Broeders Penitenten, Handel)

R. Exaltus & J. Orbons: afb. 4 (Bewerking kadastraal minuutplan 1832, Gemert Sectie B)

P. Lathouwers: afb. 3 (Bewerking kadastraal minuutplan 1832, Gemert Sectie B)

M. Leenders: afb. 5, 6

Foto's:

Peters, S: afb. 7, 8, 9

Bijlagen

- 1 ■ Onderzoeksvragen uit het programma van eisen
- 2 ■ Sporenlijst

Bijlage 1 Onderzoeksvragen uit het programma van eisen

Voor het onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:¹²

Algemeen:

1. *Zijn er archeologische resten (sporen, structuren, vondsten) in de bodem aanwezig, of zijn er aanwijzingen dat deze hier verwacht (hadden) mogen worden?*

In werkput 1 zijn alleen sporen en muurresten teruggevonden die onderdeel waren van het kort voor het onderzoek gesloopte pand Onze Lieve Vrouwestraat 54. In werkput 2 kwam een greppel aan het licht. Deze sloot vormde vermoedelijk de achtergrens van de percelen Onze Lieve Vrouwestraat 50 en 52. In de beide opgravingsputten kon worden vastgesteld dat er geen sprake meer was van een oud bodemprofiel. In het profiel van de korte sleuf aan de westzijde van werkput 1 was een pakket donkerbruin zand (tuinaarde) aanwezig uit de 19^e of 20^e eeuw. In werkput 2 bleek de bovengrond tot op de natuurlijke ondergrond verstoord te zijn.

In de opgravingsputten zijn geen oudere sporen of vondsten aangetroffen. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat deze hier verwacht hadden mogen worden.

2. *Indien het onderzoek geen archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert, welke verklaring is hiervoor dan te geven? Is er (bijvoorbeeld) sprake van: aantoonbare afwezigheid van bewoning en / of actief landgebruik, verstoring van antropogene aard, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door bodemprocessen, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door werk(methodiek)- of weersomstandigheden?*

Op basis van de beschikbare historische gegevens zouden er in het plangebied resten van de hoeve Handel of daarmee samenhangende structuren verwacht kunnen worden. Op de oudste plattegrond van deze locatie uit 1832 staat aan de Onze Lieve Vrouwestraat een perceel met twee gebouwen en een kleiner gebouwtje weergegeven. Alhoewel de opgravingsputten gedeeltelijk zijn aangelegd ter plaatse van deze vroegere gebouwen zijn hiervan geen sporen teruggevonden. Vermoedelijk waren deze gebouwen niet diep gefundeerd en zijn de funderingen bij de sloop in de 19^e eeuw verwijderd. Bij het onderzoek zijn alleen resten blootgelegd van de het pand Onze Lieve Vrouwestraat 54 dat na 1832 gebouwd werd. Gedurende de 20^e eeuw is het onderzochte deel van terrein door diverse graafwerkzaamheden sterk verstoord.

12 PvE Handel Kernplan MFA, gemeente Gemert-Bakel sept2012 SRE Milieudienst is voor het protocol PvE gecertificeerd door KIWA.

Gaafheid en conservering van de vindplaatsen:

1. *In welke lagen, zones of gebieden bevinden zich gave en goed geconserveerde archeologische resten of waar zijn ze te verwachten?*

Er zijn geen archeologische resten aangetroffen die dateren van voor de 19^e eeuw. De resten van bebouwing uit de 19^e en 20^e eeuw bevonden zich ter plaatse van het pand Onze Lieve Vrouwestraat 54. Tevens is een (perceels) greppel gevonden achter het voormalige het pand Onze Lieve Vrouwestraat 48.

2. *Wat is de mate van conservering en gaafheid van de archeologische resten?*

Het muurwerk uit de 19^e en 20^e eeuw is goed geconserveerd. De grondsporen uit de 19^e en 20^e eeuw zijn plaatselijk verstoord door diverse graafwerkzaamheden in de 20^e eeuw.

Perioden en sites:

1. *Indien er archeologische resten aanwezig zijn, kunnen er binnen de vindplaats aparte sites onderscheiden worden, en zo ja, op welke gronden?¹³*

Bij het onderzoek zijn restanten blootgelegd de percelen Onze Lieve Vrouwestraat 50 en 52 en van het pand Onze Lieve Vrouwestraat 54. Het gaat om voormalige bebouwing in de dorpkeren van Handel. Binnen deze bebouwingsresten konden geen aparte sites worden onderscheiden.

2. *Kunnen deze in verband gebracht worden met structuren horend bij de kapel en hoeve Haenle en mogelijk andere historisch (on)bekende gebouwen/bouwwerken al dan niet in bezit van de Duitse Orde? Graag beargumenteerd beantwoorden.*

De muurresten en paalsporen die werden aangetroffen zijn van de woning Onze Lieve Vrouwestraat 54 die kort voor aanvang van het onderzoek is afgebroken. Deze woning werd na 1832 gebouwd. Er bestaat geen verband tussen deze woning en de kapel en hoeve Haenle.

3. *Zijn er sporen en of resten die duiden op de Maria verering in het gebied?*

Er zijn geen sporen en of resten aangetroffen die duiden op de Maria verering in het gebied.

4. *Wat is de begrenzing en de ruimtelijke spreiding, zowel in horizontale als verticale zin, van de sites en wat is de onderlinge samenhang?*

In werkput 1 zijn alleen sporen en muurresten teruggevonden die onderdeel waren van het kort voor het onderzoek gesloopte pand Onze Lieve Vrouwestraat 54. In werkput 2 kwam een greppel aan het licht. Deze sloot vormde vermoedelijk de achtergrens van de percelen Onze Lieve Vrouwestraat 50 en 52.

13 Met vindplaats wordt in algemene zin bedoeld een locatie waar sporen of vondsten aangetroffen zijn. Onder site wordt hier verstaan een clustering van structuren, sporen en vondsten die in tijd, ruimte en complextype bij elkaar horen. Sites kunnen zich op meerdere niveaus manifesteren (bijvoorbeeld nederzetting, erf, individueel gebouw). Op het laatste niveau kan beter van structuren of fenomenen gesproken worden.

5. *Wat is per archeologische site in het onderzoeksgebied:*

a. de ligging (inclusief diepteligging) en begrenzing

De panden Onze Lieve Vrouwestraat 50, 52 en 54 bevonden zich aan de Onze Lieve Vrouwestraat. De muurresten waren aangelegd op een diepte van maximaal 60 centimeter onder het maaiveld. Enkele paalsporen waren tot een diepte van 105 centimeter onder het maaiveld uitgegraven.

b. de geologische en/of bodemkundige eenheid

De natuurlijke ondergrond in het plangebied, de C-horizont, bestaat uit matig fijn zand, met in werkput 2 plaatselijk grof zand en grind.

c. de omvang (inclusief verticale dimensies)

De panden bevonden zich in een strook van circa 15 x 40 meter parallel aan de Onze Lieve Vrouwestraat. Het muurwerk was aangelegd op een maximale diepte van 60 centimeter onder het maaiveld. De paalsporen hadden een diepte tot maximaal 105 centimeter onder het maaiveld.

d. aard /complextype / functie

De panden Onze Lieve Vrouwestraat 50, 52 en 54 waren in gebruikt als woonhuis.

e. de samenstelling van de archeologische resten (grondsporen en mobilia)

De archeologische resten bestonden uit een greppel, een greppeltje, paalsporen en muurresten.

f. de vondst- en spoordichtheid

Bij het onderzoek zijn twee aardewerkscherven en enkele fragmenten baksteen en cement gevonden. De muurresten en grondsporen bevonden zich voornamelijk in een strook van circa 15 x 40 meter parallel aan de Onze Lieve Vrouwestraat.

g. de stratigrafie

In geen van beide werkputten zijn resten van een podzolbodem of een intact esdek aangetroffen. In de sleuf aan de westzijde van werkput 1 bevond zich op de natuurlijke ondergrond, de C-horizont, een pakket donkerbruin humeus zand. De grens tussen deze twee tekent zich scherp af en fragmenten machinaal gevormde baksteen wijzen er op dat dit pakket uit de 19^e of 20^e eeuw dateert. In werkput 2 was de bodem tot op de C-horizont recent verstoord.

h. de ouderdom, periodisering, typechronologische classificatie

Bij het onderzoek zijn resten blootgelegd van de het pand Onze Lieve Vrouwestraat 54 dat na 1832 gebouwd werd. Daarnaast is een sloot gevonden die vermoedelijk de achtergrens vormde van de percelen Onze Lieve Vrouwestraat 50 en 52. Deze dateert uit de 19^e of 20^e eeuw.

6. *Zijn er aanwijzingen voor agrarische en/of ambachtelijke activiteiten? Zo ja, waaruit blijkt dat en welke kenmerken zijn hieraan naar analogie van vraag 3 aan te geven? Is er een relatie met de hoeve Haenle te leggen?*

Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor agrarische en/of ambachtelijke activiteiten.

7. *Kunnen meerdere bewoningsfasen onderscheiden worden? Zo ja, in welke mate zijn deze aaneensluitend?*

In werkput 1 zijn de funderingen van het vroegere pand Onze Lieve Vrouwestraat 54 vrijgelegd. In de funderingen zijn twee of drie bouwfasen onderscheiden. Het oudste muurwerk, dat na 1832 werd gemetseld, bestaat uit een steens dikke fundering op een funderingsvoet met twee of drie versnijdingen. Het metselwerk bestaat uit handgevormde bakstenen en kalkmortel. De fundering van de noordgevel staat op een kuil waaruit een scherf industrieel wit aardewerk afkomstig is. Hieruit kan opgemaakt worden dat het muurwerk niet ouder is dan het tweede kwart van de 19^e eeuw. In een later stadium zijn aan de binnenzijde van dit muurwerk twee poeren van machinale baksteen gemetseld. Dit muurwerk is te dateren vanaf het begin van de 20^e eeuw. De voorgevel van het pand heeft in de loop van de tijd een nieuwe fundering van beton gekregen. De overige greppels en paalsporen kunnen aan een of meerdere van deze fasen worden toegeschreven.

8. *Wat is er te zeggen over de mogelijke aanwezigheid van archeologische resten buiten het plangebied en welke aanbevelingen kunnen er worden gedaan ten aanzien van de omgang daarmee in de toekomst?*

Bij het onderzoek zijn geen archeologische resten gevonden ouder dan de 19^e eeuw. Dat neemt niet weg dat buiten het plangebied bij toekomstig onderzoek archeologische resten kunnen worden aangetroffen.

Landschap en bodem:

1. *Wat is de fysieklandschappelijke ligging van de sites (geologie, bodemkunde, geomorfologie, afstand tot water, reliëf)?*

Het onderzoeksgebied bevindt zich in een plangebied dat qua geologie in grote mate beïnvloedt wordt door de in de ondergrond aanwezige breuken. Het gebied behoort tot de Peelhorst, een gebied dat in tegenstelling tot de oostelijk gelegen Centrale Slenk niet daalt. In het westen wordt de Peelhorst begrensd door de Peelrandbreuk. Deze breuklijn bevindt zich op drie kilometer ten westen van het plangebied. Binnen de Peelhorst bevinden zich nog een aantal breuken.

De geologie van de gemeente Gemert-Bakel wordt in belangrijke mate bepaald door de aanwezigheid van de Peelrandbreuk, die van zuidoost naar noordwest door de gemeente loopt. Handel wordt doorsneden door de breuk van Handel-West, een secundaire breuk van de Peelrandbreuk. Ten westen van deze tektonische breuklijn ligt de relatief laaggelegen Roerdalslenk en ten oosten van de breuklijn ligt het relatief hooggelegen Peelblok. Deze breuklijn ligt pal ten oosten van het plangebied.¹⁴

14 Exaltus & Orbons 2010.

In het plangebied en omgeving is gedurende het midden-pleistoceen door een voorloper van de Maas een dik pakket grove zanden en grinden afgezet. Deze afzettingen worden gerekend tot de Formatie van Beegden (de vroegere Formatie van Veghel). De basis hiervan bevindt zich ter plaatse van het plangebied op minder dan twee meter beneden maaiveld. Binnen het plangebied is dekzand aanwezig, al is het pakket hier relatief dun (minder dan twee meter).

De geomorfologische kaart van Nederland geeft aan dat de onderzoekslocatie zich op een „plateau-achtige horst met rivierafzettingen aan het oppervlak bevindt (code 4F2). De geomorfologische kaart geeft binnen het plangebied geen stuifzand aan. Dit stuifzand komt wel buiten het plangebied voor in de vorm van lage en hoge landduinen met bijbehorende vlakten en laagtes. Op het AHN kaartbeeld is duidelijk te zien dat het oostelijk deel van het plangebied aanmerkelijk hoger ligt dan het westelijke deel.

Het plangebied zelf is niet bodemkundig gekarteerd. De omliggende gebieden buiten de bebouwde kern zijn gekarteerd als hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ21g, VII). Zwarte enkeerdgronden zijn zandgronden met een niet-vergraven, dikke humushoudende bovengrond (Aa-horizont van minimaal 50 centimeter dik). Deze dikke humushoudende bovengrond wordt ook wel een plaggendek of esdek genoemd. Dit esdek is ontstaan door het eeuwenlang opbrengen van plaggen vermengd met potstalmest op de akkers. De plaggen werden gestoken op nabij liggende gras-, bos of heidepercelen en in de potstal geworpen om de uitwerpselen van het vee op te vangen. Vaak werd ook het nederzettingsafval vermengd met de plaggen, waardoor in esdekken vaak „mestaardewerk voorkomt. De plaggen werden met de uitwerpselen en het nederzettingsafval vervolgens als mest op de akkers gebracht.

2. *Wat is de paleo-ecologische context van het onderzoeksgebied? Liggen in de omgeving locaties die voor pollenanalyse bemonsterd kunnen worden?*

Bij het onderzoek zijn geen locaties aangetroffen die voor pollenanalyse bemonsterd kunnen worden.

3. *Kan aan de hand van archeologisch vondstmateriaal uit het esdek een uitspraak worden gedaan over de ouderdom en/of de vorming van dit esdek?*

Bij het onderzoek is geen esdek aangetroffen.

3. *Welke postdepositionele processen hebben zich afgespeeld en wat is het effect daarvan?*

N.v.t.

Bijlage 2 Sporenlijst

spoornummer	werkput	aard	aard specifiek	datering
1001	1	natuurlijk		
1002	1	kuil		1825-2000
1003	1	paalkuil		1825-2000
1004	1	paalkuil		1825-2000
1005	1	kuil		1825-2000
1006	1	muur	baksteen, handgevormd	1832-1925
1007	1	poer	baksteen, machinaal	1925-1975
1008	1	muur	baksteen, handgevormd	1832-1925
1009	1	muur	baksteen, handgevormd	1832-1925
1010	1	poer	baksteen, handgevormd	1832-1925
1011	1	fundering	beton	1925-2000
1012	1	muur	baksteen, handgevormd	1832-1925
1013	1	paalkuil		1825-2000
1014	1	paalkuil		1825-2000
1015	1	paalkuil		1825-2000
1016	1	paalkuil		1825-2000
1017	1	paalkuil		1825-2000
1018	1	paalkuil		1825-2000
1019	1	paalkuil		1825-2000
1020	1	paalkuil		1825-2000
1021	1	paalkuil		1825-2000
1022	1	paalkuil		1825-2000
1023	1	paalkuil		1825-2000
1024	1	paalkuil		1825-2000
1025	1	kuil		recent
1026	1	kuil		recent
1027	1	kuil		recent
1028	1	kuil		recent
1029	1	laag		recent
1030	1	laag		recent
1031	1	puinfundering		1832-1925
2001	2	natuurlijk		
2002	2	kuil		recent
2003	2	kuil		recent
2004	2	kuil		recent
2005	2	kuil		recent
2006	2	kuil		recent
2007	2	paalkuil		1900-2000
2008	2	paalkuil		1900-2000
2009	2	paalkuil		1900-2000

2010	2	greppel		1900-2000
2011	2	kuil		recent
2012	2	kuil		recent
2012	2	kuil		recent
2013	2	kuil		recent
2014	2	kuil		recent
2015	2	kuil		recent
2016	2	kuil		recent
2017	2	kuil		recent
2018	2	kuil		recent
2019	2	kuil		recent
2020	2	kuil		recent
2021	2	kuil		recent
2022	2	kuil		recent
2023	2	kuil		recent
2025	2	kuil		recent